

אמר ליה רב נחמן רב הונא: **בהאי אנא כשמעתיד סבירא לי** [בנידון זה שאמרת, אני סובר כמו שמועתך]! **דאמר רב הונא אמר רב לעיל נד א:** שדה המסויימת במצריה **כיון שניכש בה מכוש אחד, קנה את כולה!** (2)

שלח רב הונא בר אבין:

ישראל שלקה שדה מגוי בכסף בלי שטר, ובא ישראל אחר וחזיק בה, אין מוציאם אותה מידו, ועל דרך שנתבאר לעיל נד ב; והוסיף רב הונא בר אבין ואמר: **וכן היה רבי אבין ורבי אילעא וכל רבותינו שוין בדבר.**

אמר רבה:

הני תלת מילי, אישתעי לי עוקבן בר נחמיה ריש גלותא משמיה דשמואל [שלושה דברים אלו, אמר לי עוקבן בר נחמיה — שהיה "ריש גלותא" — משמו של שמואל]:

א. דינא דמלכותא דינא.

ב. ואריסותא דפרסאי ארבעין שנין, [חזקת פרסיים ארבעים שנה], כלומר, פרסיים שהחזיקו בשדה ארבעים שנה, ומכרוה לישראל, ובא ה"מרא קמא" וטען ששלו היתה וטוען שגזלוה הפרסיים ממנו, אין צריך הישראל להחזירה לו, שכך הוא דינא דמלכותא. (3)

היה בכחם על פי דין המלכות למוכרם, אלא הקונה השני שהתנה בחזקתו על מנת ליתן את המס למלך, הוא זוכה בקרקע על פי דין המלכות בחזקה בלי שטר].

אבל בקרקע שהיא ירושה לגוי מאבותיו, ומכרה, לעולם אימא לך: אם בא אחר והחזיק בה מוציאין אותה מידו ומחזירין לראשון כשהיה לו שטר מן המוכר.

מעשה ברב הונא דזבן ארעא מגוי, אתא ישראל אחר רפיק בה פורתא כדי לקנותה, אתא אותו אחר לקמיה דרב נחמן, אוקמה רב נחמן בידיה.

[מעשה ברב הונא שנתן דמים לגוי בלי שטר, ובא ישראל אחר ועדר מעט בשדה, ובא אותו שני לפני רב נחמן, והעמיד רב נחמן את השדה ביד השני].

אמר תמה ליה רב הונא לרב נחמן: מאי דעתיד [משום מה פסקת כן]? משום דאמר שמואל: נכסי גוי הרי הן כמדבר, וכל המחזיק בהם זכה!?

נה-א אם כן ליעבד לי מר [יעשה לי כבוד] נמי כאידך דשמואל! דאמר שמואל לעיל נד א: אם בא אדם והכיש בשדה מכוש אחד כדי לקנותה, לא קנה אלא מקום מכושו בלבד! ולפי זה לא קנה השני אלא את מקום מכושו, ואני אעשה חזקה בשאר השדה. (1)

2. והיינו שהיתה אותה שדה מסויימת במצריה, שהרי עד כאן לא אמר רב שהוא קונה את כולה אלא כשהיא מסויימת במצריה, וכדלעיל נד ב.
3. נתבאר על פי הרשב"ם בפירושו הראשון, וראה ברשב"א ביאור לשון "אריסותא"; והוסיף

1. כתב הרשב"ם, שלא היה יכול לומר לו שיעשה לו כדברי שמואל שאמר "דינא דמלכותא דינא", כי בהכרח צריך לומר שאין שתי מירותיו של שמואל סותרות, וכפי שיישבם הרשב"ם לעיל, והובא בהערה שם.

על ידי אותם עשירים], **אבל לברנא** [אם קיבלום בשביל מס הגולגולת שלא שולם על ידי בעל הקרקעות] — לא מתקיים המקח.

מאי טעמא אכרגא לא?

כי **ברנא** — אקרקף **דגברי מנח** [מס הגולגולת הוא על האנשים ולא על קרקעותיהם], כלומר, אין "דינא דמלכותא" ליקח מהם את קרקעותיהם בשביל מס גולגולת, אלא בשביל מס הקרקע עצמה

ג. והני זהרוריו (4) **דזבין ארעא לטסקא** — **זבינחו זביני**, [בעלי נחלות עשירים, שקונים מעבדי המלך את שדות העניים שאינם פורעים את מס המלך והם פורעים את המס במקומם — מקחם שקנו מעבדי המלך מקח הוא, ואי אפשר להוציא מהם, שכך הוא דינא דמלכותא].

והני **מילי** שמקחם מקח **לטסקא** [אם המוכרים קיבלו את הקרקעות בשביל מס קרקעות שלא שולם על ידי הבעלים, ושולם

שלא קבע המלך אותן דינין על ישראל אלא לענין שידונו אותן בערכאות שלהם כן, ומשמתינן ליה לבר ישראל שכופה את חבריו לדון בערכאות שלהן".

וב"ד רמא" אות רמא פירש: כגון שהיה לגוי קרקע, ויש ישראל המחזיק שטר מכירה מן הגוי, ובא ישראל אחר ומוכיח שהחזיק ארבעים שנים קודם זמן המכירה לישראל, וטוען "אני לקחתיה מן הגוי, ואת שלי מכר לך הגוי", ונאמן הוא לטעון כן, כיון שהחזיק ארבעים שנה; וביאר שם, דבשאר גויים זמן החזקה הוא כדיניהם, ראה שם.

עוד כתב רבינו יונה: ושמעינן מהכא, דאפילו בדברים שאינן להנאת המלך אמרינן "דינא דמלכותא דינא"; ויש שהיו אומרים, דלא קיימא לן "דינא דמלכותא דינא" אלא בדברים שהן להנאת המלך, ומשום הכי אמר שמואל [לעיל נד ב] "נכסי הגוי הן כמדבר, וכל המחזיק בהם זכה בהם", [כלומר, ולכן אין חוששים לקושיית הגמרא לעיל מדברי שמואל עצמו, שאמר "דינא דמלכותא דינא"].

4. על שם נחלה שהיא נקראת "זיהרא", כמבואר לקמן סא ב בסוף העמוד, ראה שם וברשב"ם.

הרשב"ם "ואף על גב דאמרינן [לעיל לה ב]: ישראל הבא מחמת גוי הרי הוא כגוי ואין לו חזקה אלא בההוא שטרא שמכרה ישראל לגוי, הכא יש לו חזקה".

ולשון רבינו יונה הוא: פירוש: כגון שהנהיג המלך שתועיל חזקה לגוי בארבעין שנין, הלכך גוי שלקח מישראל והחזיק בה ארבעים שנה, הופקעה מישראל כדינא דמלכותא, וזכה בה ישראל אפילו אם היתה גזולה ביד גוי, כיון שאין שם עדי גזילה, ואם לקחה ישראל מן הגוי זכה בה, ואין ישראל ראשון יכול להוציא מידו, ואף על גב דקיימא לן "הבא מחמת הגוי הרי הוא כגוי".

ובפירוש שני פירש הרשב"ם, שאין הנידון בישראל שקנה מגוי, אלא שבארץ פרס מכח "דינא דמלכותא" אין לאדם חזקה בשלש שנים, אלא בארבעים שנה בלבד.

ורבינו יונה דחה פירוש זה, משום ש"סתם חוקי המלך על בני אומתו בלבד הם, ואפילו אם פירש והטיל הנהגתו על ישראל, כיון שיכול ישראל לכוף את חבריו בדיני ישראל, ואין המלך כופה אותן לדון באותן דינין והנהגות שהנהיג, נמצא שלא פקע זכותו של ישראל מחמת אותו דינא דמלכותא, אלא אם כן הלך חבריו לדון בפני ערכאות שלהן, ודנו אותו כדינא דמלכותא;

בלבד; אבל במס הגולגולת, או יתפשוהו עד שיתן מאליו, או יברח מן העיר.⁽⁵⁾

רב הונא בריה דרב יהושע, אמר:

אפילו שערי דכדא משתעבדי לכרגא [אפילו שעורים בכד משתעבדים למס הגולגולת], כלומר, כל המטלטלים שבעולם משתעבדים למלך בשביל מס זה, ואם קנה מעבדי המלך כל דבר שגבו בשביל המס, מקחו מקח מדינא דמלכותא.

אמר רב אשי: אמר לי הונא בר נתן: קשי

בה אמימר [נתקשה אמימר] בדברי רב הונא בריה דרב יהושע:

אם כן שאפילו שעורים בכד משתעבדים למלך, הרי בטלת ירושת פי שנים של בנו הבכור של מי שמת ולא שילם עדיין את מס המלך?!?

דהא הוה ליה — כל נכסי האב — "ראזי" [נכסים שאינם מוחזקים לאב בשעת מיתה אלא ראזיים לבוא לו], שהרי משועבדים כל נכסיו למלך למס של אותה שנה, וכאילו גבוי הוא ביד המלך⁽⁶⁾ ואינו מוחזק ביד

5. נתבאר על פי הרשב"ם, וכאשר נראה מלשונו, שהחילוק בין טסקא לכרגא הוא משום שכך הם חוקי המלכות; ולפי זה ישתנה הדין בהתאם לשינוי החוקים, וכן כתב הרמב"ם [גזילה ואבירה ה יד]: "אם מכרו השדה במס שעל הראש הרי זה אינו ממכר, אלא אם כן היה דין המלך כן".

אך הרשב"א כתב: אם מכרו גזברי המלך קרקע מחמת כרגא שיש לו על בני המדינה, אין ממכרן ממכר מן הדין ואפילו צוה כן המלך, שאם כן, למה נחלקו בשערי דכדא אי משתעבדי לכרגא אם לא, נשאל את המלך והוא מודיע?! ואיך גמרו ופסקו דלית הלכתא כרב הונא בריה דרב יהושע, אם הדבר תלוי במה שירצה המלך!?

אלא שכך הסכימו כל המחברים וכל המפרשים, דלא אמרו "דינא דמלכותא דינא", אלא בדברים שהם חוקי המלכים, אבל שהמלך נוטל בורע אינו דין, שחוקי המלכים ידועים ומוסכמים הם, ותדע, שהרי שמואל כתב להם לישראל פרשת מלכים "וואת [שדויתכם וגו'] יקח, וזרעיתם וזרעיתם עש(ו)ר" וכל הענין, ואמרו ז"ל [סנהדרין כ ב]: כל הכתוב בפרשת מלכים מלך מותר בו, וכן לכל המלכים חוקים

ידועים, אבל בא ליטול מבני ארצו יותר מיכן, אינו דין, וזהו שאמרו "דינא דמלכותא דינא", ולא אמרו "דינא דמלכא דינא", כן הורו כל בעלי הוראה, ועיקר; וראה תוספת ביאור בענין זה, וגם מדברי שאר הראשונים בזה, בהגהות לרשב"א הנדמ"ח.

וראה עוד ב"יד רמה" אות רמא.

6. כתב הרשב"ם: דשעבוד המלך עדיף משאר שעבודים, וכגבוי דמי; והיינו דהוקשה לו קושיית הראשונים: אם כן אף אנו נבטל ירושת בנו הבכור כל שיש עליו כתובה ובעל חוב!?

וביאר הרשב"א בשם רבינו תם את החילוק: דלא דמי שעבוד חוב דעלמא לשעבודא של מלך, [משום] דאי מדינא [דמלכותא] שערי דכדא משתעבדי לכרגא, [אם כן] הוה ליה מלכא כמאן דמוחזק בכולהו נכסי, ונחית ומזבין מנפשיה וזבינה זביני מן הדין, ומוכר כל הקרקע על דבר מועט של טסקא שיש לו עליו, לפי שגוף הקרקע למלך הוא, וכל שאין פורעין חוקו נוטלו; ואילו חוב דעלמא, שעבוד בלחוד הוא ומשתעבדי ליה נכסי, ונכסי בחזקת יתמי, ואינהו [הוא] דפרעי חוב אביהן וכתובת אמן; תדע לך: דהא זבין מלוה ואקדיש מלוה [אם מכר המלוה

שאילתינהו לספרי דרבא [סופרי השטרות של רבא], ואמרו לי: הלכתא ברב הונא בריה דרב יהושע שהכל משתעבד אפילו לכרגא.

ואולם אומרת על כך הגמרא: ולא היא, כי התם לאוקומי מלתייהו בעו⁽⁹⁾ [לא אמרו כן הסופרים, אלא להעמיד מעשיהם], שהם היו כותבים שטרות מכירה על קרקעות שנלקחו בשביל מס הגולגולת, ולכך אמרו שהלכה היא.

ואמר עוד רב אשי:

אף פרדכת מסייע מתא, [תושב העיר שהוא בטל ממלאכה ומלימוד ומדרך ארץ, ואינו עוסק בישובו של עולם כלל, מכל מקום צריך הוא להשתתף במס המוטל על ידי המלך על הקהל, ואף על פי שאינו עושה שום ריוח בעיר].

האב, ואין הבכור נוטל בראוי כבמודחק!?(7)

אמר ליה רב אשי להונא בר נתן: אי הכי כקושייתו של אמימר, אפילו טסקא נמי [אפילו מס הקרקעות תיקשי], כלומר, עד שאמימר מקשה על רב הונא בריה דרב יהושע שהכל משתעבד למס הגולגולת, תיקשי לו על מס הקרקעות שלדעת כולם הקרקעות משתעבדים לו, דאם כן אין הקרקעות מוחזקות ביד האב להורישם לבנו הבכור!?

אלא בהכרח מה אית לך למימר [מה יש ליישב]? דמשכחת לה ירושת בנו הבכור, במי דיהיב טסקא ומית [באב ששילם את מס קרקעותיו, ומת], הכא נמי — גבי מס הגולגולת — משכחת לה ירושת בן בכור באב דיהיב כרגא ומית [נתן כבר את מס הגולגולת ואחר כך מת].(8)

אמר רב אשי: אמר לי הונא בר נתן:

ותירץ: הכי קאמר: אם כן ביטלת ירושת בנו הבכור, והרי מעשים בכל יום, ואנו דנין ומקיימין אותה.

8. כתב הרשב"א לפרש את תירוץ הגמרא — לפי מה שביאר הוא עצמו, שקושיית הגמרא היתה ממעשים בכל יום שמזכים את הבכור פי שנים בירושה — שכך השיב לו: מאי דחזית דעבדינן עובדא, אף לדידך אית לך למימר דלא עבדו עובדא אלא בדיהיב טס דוקא ומית, הכא נמי כי חזית דעבדינן עובדא, אית [לך למימר] נמי, דבהכי הוא דעבדינן עובדא.

9. כן נראית גירסת הרשב"ם.

או הקדיש את הנכסים המשוועבדים] לא עשה ולא כלום, ואי אפשר לבעל חוב ליפרע אלא בבית דין, ובשומא, והכרזה, וכדי חובו בלבד! אלמא לית ליה בגופן של נכסים כלום, אלא שעבוד בעלמא הוא דאית ליה, ונכסים מוחזקין הן ליתומים; וגם רשב"ם ז"ל כן כתב ...; וראה עוד בלשון התוספות כאן.

7. כתב הרשב"ם שאין זו קושיא כל כך, כי יש לומר דאין הכי נמי, ואכן באופן זה תיבטל ירושת הבן הבכור, ובשאר מקומות יתקיים "דשבקיה לקרא דאיהו דחיק ומוקי אנפשיה".

אך הרשב"א כתב [וכן הוא ברמב"ן]: ואם תאמר: מאי קושיא, [והרי] אי דינא הכי, ליבטיל וליבטיל!?

הנטוע בין שתי שדות:

מפסיקין לענין חזקה **בנכסי הגר**, והמחזיק בשדה מצד אחד של המצר או החצב, לא קנה את השדה שבצד השני, כי כשתי שדות הן.

אבל לענין פאה וטומאה [מפרש לה ואזיל] — לא חשובין הן כשתי שדות.

כי אתא רבין [כאשר בא רבין] **אמר בשם רבי יוחנן: אפילו לפאה וטומאה** כשתי שדות הן.

שואלת הגמרא: **פאה, מאי היא** [לענין מה מועיל ההפסק בין שתי שדות לענין פאה]?

ומפרשינן: **דתנן** במסכת פאה: אם יש הפסק בין השדות, צריך ליתן פאה לכל שדה ושדה, וכמו ששינונו, **ואלו מפסיקין לפאה**, לחייב ליתן פאה לכל שדה: (11)

הנחל, היינו (12) "נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע", והיא קרקע קשה מליאה צרורות

והני מילי שהוא חייב ליתן, בכגון **דאצילתיה מתא** [שהעיר הצילה אותן], כלומר, אין הוא חייב במס הקהל, אלא אם היה קצוב סכום מסויים שצריך להגיע מן הקהל, ועבדי המלך הולכים לגבות מבני העיר כפי ראות עיניהם עד שגיע סך כל הגבייה לסכום הקצוב, והלכו עבדי המלך ורצו ליקח מזה ממון הרבה, ובני העיר הצילוהו מידם, כי אז נמצא שאת מה שלא גבו מזה ישלמו שאר הקהל, ולכן צריך הוא להשתתף כמו כולם במס זה.

אבל אנדיסקי, סיעתא דשמיא היא, כלומר, אבל כשעבדי המלך גבו את המס משאר בני העיר ואת זה פטרו, אין הוא צריך להשתתף — ואף שהכבד נטל המס על שאר הקהל — כי סיעתא דשמיא היא שמחלו לו.

אמר רב אסי אמר רבי יוחנן:

המצר [מחיצה גבוהה עשרה טפחים, או חריץ עמוק עשרה] שבין שתי שדות, **והחצב**, הוא מין אילן או עשב, שתיחם בו יהושע את גבולות חלקו של כל אחד — (10)

מן המעשר, ובתורת כהנים נפקא לן מדכתיב "שדך" ...; וכוונתו צריכה ביאור.

12. כן פירש הרשב"ם, וכנראה טעמו הוא, משום דאם לא כן הרי קל וחומר הוא משלולית שהיא מפסקת; ואולם הר"ש והרע"ב [פאה ב א] פירשו שהוא נהר, ודחה הר"ש את הפירוש "נחל איתן", משום שזה הוא שדה בור הנזכר שם בהמשך המשנה; והוסיף: ואף על גב דתנא "נחל" תנא "שלולית" — דאמרינן בפרק הכונס "אמת המים שמחלקת שלל לאגפיה" — ו"זו אף זו" קתני; וגם מלשון רש"י במנחות עא ב, שסתם ולא פירש מה הוא "נחל", נראה,

10. מבואר בגמרא לקמן נו א: "מאי חצובא, [פירוש: איזה דבר הוא, ומה חשיבותו להיחשב כמצר], שבו תיחם יהושע לישראל את הארץ [בין שבט לשבט בין איש לאיש; לפי שירוד ויונק כנגדו, ואינו יונק לא מכאן, ולא מכאן].

11. כתב הרע"ב: לענין שאם הניח פאה באחת מהן על חברתה לא עלתה לו לפאה, דכתיב "פאת שדך", שלא יניח פאה משדה לחברתה; והר"ש שם כתב: אלו מפסיקין לפאה: בפרק הכונס ובפרק חזקת הבתים משמע, דאם הפריש פאה משדה לחברתה לא קידשה, כדאיתא בירושלמי, ואין לה תורת פאה להפטר